

7. Квітнева криза

Один з лідерів есерівської партії В.Чернов у спогадах, опублікованих в 1934 році, засвідчив, що ініціатор радянського рішення про передачу влади цензовій демократії меншовик М.Суханов цілком свідомо залишив питання про ставлення до війни за колом нав'язаних їй вимог. Пізніше Суханов признавався Чернову: “Иначе цензовая демократия могла бы отказаться от создания правительства, ведущего политику мира, и во власть пришлось бы вступить советской демократии в условиях, при которых мирная политика стала бы неизбежно самым ударным пунктом ее программы, - а между тем вопрос о войне был тогда чем-то вроде задачи о квадратуре круга”¹⁵.

Держави Антанти визнали Тимчасовий уряд майже негайно після його утворення. Проте союзники більше не розглядали Росію як рівноправного члена коаліції. Революційні події і особливо “Наказ № 1” призвели до істотного послаблення боєздатності російської армії. Послабилася, як доповідали своїм урядам послы Антанти, ефективність державного управління. Нарешті, Росія все більше потрапляла у фінансову залежність від союзників.

19 березня уряд Г.Львова у зверненні до населення сформулював зовнішньополітичну програму в таких виразах: “Правительство верит, что дух высокого патриотизма, проявившийся в борьбе народа со старой властью, окрылит и доблестных солдат наших на поле брани. Правительство, со своей стороны, приложит все силы к обеспечению нашей армии всем необходимым для того, чтобы довести войну до победного конца.

Правительство будет свято хранить связывающие нас с другими державами союзы и неуклонно исполнит заключенные союзниками соглашения”¹⁶.

На цю декларацію мало хто звернув увагу тільки тому, що головними подіями березня були докорінні зміни внутріполітичного становища, пов’язані з поваленням самодержавства. Однак пізніше виконком Петроради поставив перед урядом вимогу чітко заявити про те, що Росія прагне укласти мир без анексій і контрибуцій. Під його тиском уряд виступив з новою декларацією (9 квітня), в якій ця вимога була врахована. Слід підкреслити найважливіше: уперше з початку світової війни одна з воюючих країн відмовилася від імперіалістичних цілей.

Друга урядова декларація про зовнішньополітичну мету Росії була помічена за кордоном і викликала незадоволення. Перевага Антанти у 1917 році визначилася дуже чітко, і її лідери бажали воювати до переможного кінця, щоб поставити Німеччину на коліна, відібрати у неї частину території і змусити заплатити за війну (так само, як після поразки Франції у 1870 році Німеччина наклала на переможеного ворога колосальну контрибуцію, яка допомогла їй побудувати розвинутий воєнно-промисловий комплекс). Виконуючи прохання союзників представити офіційний текст декларації від 9 квітня, міністр закордонних справ П.Мілюков 1 травня надіслав їм супровідну ноту. В ній міністр запевняв союзників про “всенародне прагнення довести світову війну до вирішальної перемоги”.

Нота Мілюкова була відправлена союзникам без узгодження з виконкомом Петроради. Виник конфлікт, який став відомим за межами Таврійського палацу. Керівники есеро-меншовицького блоку не знали, як діяти в ситуації, що склалася. За спогадами одного з лідерів меншовиків І.Церетелі, які були опубліковані у 1963 році, керівники блоку боялися відставки уряду. “Советская демократия, - писав Церетелі, - достаточно сильна, чтобы свергнуть Временное прави-

тельство. Но она не имела ни достаточно прочного влияния во всех слоях населения, ни подготовленных демократических кадров, чтобы собственными силами организовать другое правительство, которое было бы бесспорно признано большинством населения и оказалось бы способным обеспечить удовлетворение насущных экономических и политических интересов страны”¹⁷.

Нота П.Мілюкова була опублікована в петроградських газетах 3 травня. В день публікації в столиці відбулася стихійна демонстрація. Робітники з околиць організували демонстрацію в центрі міста під антивоєнними лозунгами. Фінляндський полк, діючи цілком самостійно, оточив резиденцію уряду – Маріїнський палац. Тоді головнокомандуючий Петроградського військового округу генерал Л.Корнілов наказав військовим частинам вийти на площу перед Зимовим палацем з артилерією. Деякі частини зайняли позиції на площі, інші відмовилися вийти і звернулися до виконкому Петроради. Щоб попередити збройний конфлікт, між військовими підрозділами, виконком змушений був взяти на себе урядові функції і наказав генералу відвести війська в казарми. Корнілов підкорився, але подав у відставку.

4 травня на заклик соціалістичних партій на вулиці Петрограда вийшло близько 100 тис. робітників і солдатів. Демонстрації протесту пройшли в Києві, Харкові, Катеринославі, Луганську та інших містах України. Багатолюдні демонстрації йшли під гаслом “Геть імперіалістичну війну!” Одночасно з антивоєнними демонстранти висували інші лозунги – “Землю – селянам!”, “Фабрики і заводи – робітникам!” У Києві колона робітників “Арсеналу” йшла під лозунгом “Вся влада – Радам!”

Увечері 4 травня Петрорада обговорила роз’яснення уряду і визнала конфлікт вичерпаним. П.Мілюков і воєнний міністр О.Гучков подали у відставку. Тривалі переговори між Петрорадою і Тимчасовим урядом закінчилися 18 травня. В ситуації кризи виконком скасу-

вав своє рішення заборонити соціалістам входження в уряд. У перший коаліційний уряд увійшли шестеро міністрів-соціалістів: воєнний міністр О.Керенський (есер), юстиції – П.Переверзєв (трудовик), продовольства – О.Пешехонов (народний соціаліст), праці – М.Скобелев (меншовик), пошт і телеграфів – І.Церетелі (меншовик), землеробства – В.Чернов (есер). На посаді міністра закордонних справ П.Мілюкова замінив М.Терещенко.

Своїм входженням в уряд партії революційної демократії взяли на себе важкі зобов'язання за стан справ у країні. Тепер вони не могли виступати перед масами у ролі критиків уряду. Таку роль залишили за собою тільки більшовики. Після квітня їх чисельність зростала з подвоєною силою. На I Всеросійському з'їзді рад робітничих і солдатських депутатів, який працював у Петрограді з 16 червня до 7 липня, було представлено 822 делегата з вирішальним голосом. Про свою партійну приналежність заявили 777 делегатів, з них 290 меншовиків, 285 есерів і 105 більшовиків.